

מימין: בצלאל סמוטריץ', בנימין נתניהו ומשה גפני. סדר עדיפויות מעוות בעל השלכות הרסניות (צילומים: גיל יוחנן, אלכס קולמיסקי)

פרשנות

לפני המחדל הבא: האוצר חייב להסיט תקציבים

תגובת משרד האוצר למחדל הביטחוני צריכה להיות מהירה, יש להעביר מיליארדי שקלים לשיקום עוטף עזה, חיזוק בתי החולים ומערכי החירום. אלא שבמשרד שבויים בקונספציה שיוכלו להמתין עד סוף המלחמה ואז יבצעו קיצוץ רוחבי ובינתיים הכספים נותרים בידיים הלא נכונות

אדריאן פילוט 06:08, 12.10.23

תגיות: תקציבים, עוטף עזה, חרבות ברזל, קיצוץ האוצר

1. במשרד האוצר עדיין לא התעוררו. אם בקריסת קונספציות וכשלים רב-מערכתיים עסקינן, נדמה כי **פקידי האוצר** עוד שבויים בקונספציה הישנה: נחכה שהמלחמה תסתיים, ניקח את הזמן לבצע אומדן של אובדן, ננהל משא ומתן ארוך, מייגע ומתיש עם המשרדים הרלבנטיים, ואז נבצע את ההתאמות הנדרשות למצב החדש, לרבות קיצוץ רוחבי לכל המשרדים כדי לממן את התוספות.

זו תהיה טעות קטלנית שתפתח פתח למחדל הבא שניתן למנוע ולחסוך אותו מהאוכלוסיה שטרם התאוששה ממשל רב-מערכתי שמחירו קשה מנשוא. הוצאת הודעות לעיתונות על כך שפקידי קרן הפיצויים מסתובבים כבר בשטח ומתחילים לחשב את גודל הפיצויים הוא לעג לרש והדבר דומה לאב שמתגאה בכך שהוא מפרנס ומאכיל את ילדיו. ממשלה אשר כשלה בתפקידה הבסיסי, הבטחת ביטחונם של אזרחיה, לא צריכה להתגאות שהיא החלה בתהליך הביורוקרטי של מתן פיצויים. זו חובתה הבסיסית אחרי מחדל שלא נראה כמותו מאז קום המדינה - במלחמת יום כיפור נהרגו ונלקחו בשבי חיילים. לא תינוקות, ילדים ונשים כמו במלחמה הזו.

רק מה שמעניין - הצטרפו לערוץ כלכליסט בטלגרם

גם דחייה של הגשת דו"חות מס איננה אסטרטגיה לעת גורלית לחברה ולכלכלה הישראלית, שבימים אלו צריכה להחליט אם היא בוחרת במסלול של "עשור אבוד" כמו אחרי מלחמת יום כיפור או מנצלת את המשבר לקידום מדיניות חדשה התומכת בצמיחה, תעסוקה ופיתוח כלכלי. משרד האוצר, והכונה היא לפקידים שכן אין צפייה כלשהי משר האוצר שהוכיח במהלך תשעת החודשים האחרונים שהוא לא כשיר בעליל, חייב להתחיל לעבוד על תוכנית תקציבית חלופית רחבה וכוללנית המבוססת על סדר עדיפויות חדש. הכוונה היא להסגת משאבים לצרכים החדשים שהמלחמה מחייבת, זאת בהינתן העובדה כי המלחמה הזו נכראה לא תהיה קצרה וצפויה ירידה בצמיחה והאצה באינפלציה (סגפלציה) כפי שהתריעו כבר בתחילת המלחמה כלכלני סייט - אחד מהמוסדות הפיננסיים הגדולים בעולם.

2. ישנה סברה לפיה אין אפשרות לבצע העברות תקציביות ואין מה לעשות כל כך, שכן הסכומים שהובטחו **לגרעינים התורניים ולחרדים** כבר הוקצו ולכן אסור לקחת אותם בחזרה. היות ותקציב המדינה הנוכחי הוא דו-שנתי, עד 2025, סדר היום שקבעה הממשלה, ששוב ושוב מתגלה כאחת הגרועות בתולדות ישראל וביתר שאת במלחמה הזו, הוא זה שישרוד עד אז. הטענה הזו היא לא רק הזויה, אלא גם מקוממת ומסוכנת. בדיוק באותה הצורה שבה יו"ר ועדת הכספים, משה גפני, סיכם עם פקידיו האוצר על המשך הזרמה לקצבאות אברכים (שחלקם לא ישראלים) במאות מיליונים, כך באמצעות אותם טריקים ותרגילים חשבונאיים, ניתן להעביר את הכספים האלה לבריאות, לביטחון ולפיצוי אובדן הכנסות מעבודה (ישנם 300 אלף אזרחים מגויסים שיעדרו מהעבודה). הרי לא הגיוני שתלמידי ישיבות מחו"ל יקבלו קצבה ובית החולים אסותא מחפש נדבות לרכישת ציוד רפואי.

גורם בכיר בקופת החולים כללית סיפר בשיחה עם "כלכליסט" על מצבה הפיננסי של הקופה, המבטחת יותר ממחצית מהישראלים ומנהלת שליש ממערך האשפוז, ותיאר מצוקה תזרימית כי האוצר עוד לא ישב איתו על הסכמי ייצוב. עם זאת, מקביל יוצאת לפועל תוכנית לבריאות חרדית בעלות של לא פחות מכ-70 מיליון שקלים. האם יש הגיון כלשהו במצב הזה?

"כיוון שהגירעון התקציבי במגמת עלייה, בו זמנית יש לעצור את העברות הכספיים החדשות לחרדים ותקצוב פרויקטים לא חיוניים", מסביר ערן ישיב, פרופ' לכלכלה ולשעבר ראש החוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל אביב בשיחה עם "כלכליסט". כאמור, ניתן להסיט כספים כל הזמן

ובכל עת וכמו שהסיטו לטובת החרדים והציונות הדתית, ניתן גם לקחת. בנימין נתניהו, שעשה זאת אינספור פעמים אחרי אישור תקציב, יודע זאת. גפני יודע זאת ומנסה בתחום ופקידי האוצר מכירים את כל השיטות לביצוע הפעולה. רק לפני כמה שבועות מספר הוסטו מיליארד שקלים מהמשרדים הממשלתיים, כולל בריאות, ביטחון ורווחה (לרבות הקרן לניצולי שואה), כדי להעביר סכום דומה לאברכים ולגרעינים תורניים. אם זה קרה בימים כתיקונם, קל וחומר שהדבר אפשרי בימים השחורים ביותר של עם ישראל.

ישיב מוסיף כי "לאחר שאירע המחלל הצבאי-מודיעיני הקולוסאלי, נדרשת הממשלה לא רק למהלכים צבאיים הרי גורל, אלא גם למהלכים כלכליים מהירים וחשובים. הללו צריכים לכלול העברות כספיות מיידיות בסדר גודל של מיליארדי שקלים לבתי החולים, למערכי החירום האזרחיים, לתקצוב תחבורה ייעודית לפינוי והעברה, לקליטת תושבים של אזורי לחימה בדיור זמני ולתמיכה כספית באזרחים שתסוקותם נפגעה, כולל עצמאים". הוא גם מזכיר כי הדבר כבר נעשה ולא לפני כל כך הרבה זמן: "התמיכה הזו צריכה להיות מהירה וגדולה, כמו שנהגו בעת משבר הקורונה במדינות רבות, כולל — באיחור ובאיטיות — בישראל". נזכר כי ההתנהלות המיתממת של משרד האוצר ואגף התקציבים בתחילת הקורונה גרמה לעלות כלכלית גבוהה יותר מאוחר יותר. חבל, מספיק סבל כבר נגרם על ידי הממשלה הזו.

3. חשוב להבהיר: האחריות לשינוי סדר העדיפויות איננה של הפקידים. אותם פקידים, לרבות פקידי אגף התקציבים, הם אלו שכתבו את שני הדו"חות הקשים ביותר נגד מדיניות הממשלה הנוכחית: אחד בנוגע להשלכות הכלכליות ההרסניות של ההפיכה המשטרית והשני על ההשלכות ההרסניות של סדר העדיפויות המעוות של נתניהו, סמוטריץ' וגפני. ישיב מציין כי "אני בטוח ששר האוצר הנוכחי אינו מסוגל לבצע מהלכים כאלו. לפיכך נדרש מינוי מהיר של שר אוצר, רצוי מקצועי ולא פוליטי, בעת חירום" זו ויש לקחת את המלצתו בערבו מרחיב: על הדרך אולי כדאי להחליף עוד כמה שרים. אך הפקידות כן צריכה "להנדס" את התוכנית הזו, היא זו שצריכה לגבש ולהציע אותה. הפקידים יודעים בדיוק מה צריכים לעשות, באילו מגירות התוכנית נמצאות וגם אם שכחו - אפשר לפתוח את הדוחות האחרונים של ה-OECD וה-IMF - הם כבר כתבו הכל.

ניתן להבין היטב את החששות הכבדים של פקידי האוצר. אסור לשכוח מה תפקידם ככוח: הם מנהלי הכספים וכאלו הם חייבים לעמוד על המשמר. הם אלו שחייבים לעצור את הפרץ. הם אלו שחייבים לשמור על הקופה הציבורית שהתמלאה מכספם של האזרחים שמשרתים בצה"ל, קמים כל יום לעבודה וגם משלמים מסים. הם אלו ששיילמו את המחיר הכלכלי והם אלו ששיילמו את מחיר הדמים של הסופ"ש האחרון.

פקידי האוצר חכמים ואחראים, אבל הם שבויים בקונספציה. לפי תסריט הבלהות של הפקידים, משרד האוצר יבנה קופסה לצרכים המיוחדים למלחמה (תוספות בריאות, ביטחון ורווחה לסיוע אזרחים ועסקים בעלות של עשרות מיליארדים. הממשלה נוכחית ודרוש להסיט זאת לטובת הבוחרים הפוטנציאליים שממש ידרשו לה לאחר המלחמה תסתים. כפי שניסה לעשות **ישראל כ"ץ**, כשר האוצר, כך גם סמוטריץ' יפעיל לחץ להכניס לקופסאות הוצאות שאינן קשורות למלחמה, מה שיביא עימו הורדת דירוג ואובדן אמון של המשקיעים בשוק, ויהיה קושי רב לגייס את אותם כספים. התוצאה: הגירעון, החוב ותשלומי החוב יזנקו, האוכלוסייה התורמת והערכית לא תקבל תמיכה אמיתית ותצטרך לממן את תוספת הגירעון והחוב, כולל קיצוצים בתקציבים הדלים שקיבלו. גם יאלכו את הדגים המסריחים וגם יורשו מהעיר.

4. וזה לא רק הניסיון המר של הפקידים עם הממשלה הנוכחית. הרקע המאקרו כלכלי אינו מרנין ומאוד מגביל. סימני ההאטה הראשונים כבר הופיעו ערב פרוץ המלחמה. הצמיחה במחצית השנייה של השנה (כ-3%) שמרה על הרמה ארוכת הטווח, אבל התבססה בעיקר על יצירת גירעון שיזנק מצב של עודף תקציבי בתחילת הקדנציה של הממשלה הנוכחית, שקיבלה קופה עם 10 מיליארד שקלים במזומן, לרמת גירעון של 1.3% מהתמ"ג שמאיים להגיע ל-1.8% כבר בסוף השנה. זו תחזית הגירעון המעודכנת ערב פרוץ המלחמה, ללא תוספת שבועדי תגיע בגללה. יתרה מזו, הצריכה הפרטית לנפש, רמת החיים, קרסה עוד לפני 7 באוקטובר תוך ירידה בשיעורים דו-ספורתיים. גם ההשקעות במשק והיצוא מקרטים, מגמת גביית המסים יורדת והתחזית איננה ברורה.

מאז פרסום מסמך הנומרטור האחרון של 2022, משרד האוצר כבר עדין שלוש פעמים את תחזית הכנסות המדינה ל-2023 כלפי מטה: ב-2022 חזו 476.7 מיליארד שקלים, בינואר 2023 עודכנה שוב התחזית ל-468.9 מיליארד שקלים, מיד אחרי עודכנה שוב ל-467.2 מיליארד שקלים ובמאי האחרון שוב ל-463.6 מיליארד שקלים. הכנסות המדינה ממסים באוגוסט 2023 עמדו על 33.7 מיליארד שקלים, המספר הנמוך זה שנתיים. באוצר טרם פרסמו את האומדן לספטמבר. ויש עוד נתונים מטרידים: מדד אמון הצרכנים לאוגוסט, המתאר את הצפי של משק בית לגבי מצבו בשנה הקרובה, ירד לשפל של שנה. גם מדד אמון הצרכנים היחסי (ביחס לבסיס מרץ 2011 עד לפברואר 2012) נמצא במגמת שפל כאשר מדד אמון הצרכנים הישראלי נמוך משמעותית מהממוצע בגוש הירוק - כל זה עוד לפני המלחמה. לא צריכים להיות כלכלנים מדופלמים כדי להבין מה יקרה לאמון הצרכנים אחרי האירועים האחרונים.

גם הסביבה הבינלאומית לא מספקת תמיכה: "הצמיחה נשאר איטית ולא אחידה", כתב שלשום פרופ' פייר-אוליביה גורנישאס, הכלכלן הראשי של קרן המטבע הבינלאומית, שפרסם את התחזית הכלכלית העולמית (WEO) וסיכם כי "הכלכלה העולמית צולעת, לא דוהרת". התמונה ברורה: באוצר חוששים ליצור משבר ולאותות למשרד הממשלה האחרים כי ניתן לבוא עם דרישות תקציביות חדשות, וישנן לא מעט שכן התוספות התקציביות נותבו לטובת קבוצות ספציפיות ופחות לטובת הכלל. "משרד האוצר חייב במייד לעבור למוד חירום כשעיקר תפקידו כרגע הוא לתת משאבים תקציביים גם למערכת הביטחון וגם למערכות האזרחיות התומכות ללא מכשולים בירוקרטיים ובמהירות", אומר ירום אריאב, לשעבר מנכ"ל משרד האוצר, "הכלכלה בישראל התאפיינה בשיקום מהיר וחזרה לשגרה לאחר ארועים ביטחוניים. לאחר תום המערכה יהיה מקום לחשבון נפש והפקת לקחים גם בצד הכלכלי. נראה כי הבעיה לא היתה בגודל תקציב הביטחון אלא בקבלת החלטות על מבנה התקציב".

האם תואר יהפוך אוחך למנהל בכיר או מנכ"ל שמוביל את השוק? | כלכליסט

בשיתוף

איך אפשר באמצעות כמה טכניקות פשוטות, להגיע לביצועי שיא בעבודה? | כלכליסט

בשיתוף

"אחד היעדים הנחשקים ביותר בעולם להשקעה": דירת מעצבים מניבה ב-יולה נובה זה גאיה, פורטו, פורטוגל, לבעלי הון עצמי של 90,000 יורו בלבד - נותרו 4 דירות

אחרונות! - כלכליסט X

בשיתוף

הדילמה ברורה ואמיתית, אבל אין זמן ויש לקבל החלטות קשות. בהינתן המצב המורכב, דווקא מנכ"ל המשרדים, כמו מנכ"ל משרד הבריאות (איש אוצר לשעבר), מנכ"ל משרד הביטחון (איש צבא לשעבר) ומנכ"ל לית הביטוח הלאומי, חייבים להפגין משנה אחריות. גיבוש תוכנית כלכלית לזמן חירום חייבת לכלול גם אותם שהם המומחים בתחומם.

מה שברור הוא שהקונספציה של "נחיה ונראה, ובסוף נקצץ לכולם" עלולה לגרום לנזקים כבדים ואף בלתי הפיכים במקרה הזה.